

*Armand Kasztelan**

ZIELONY WZROST JAKO NOWY KIERUNEK ROZWOJU GOSPODARKI W WARUNKACH ZAGROŻEŃ EKOLOGICZNYCH

(Artykuł nadesłany: 28.04.2015 r. Zaakceptowany: 10.09.2015 r.)

WSTĘP

Współczesne koncepcje wzrostu i rozwoju gospodarczego w coraz większym stopniu akceptują i akcentują tzw. pierwiastek środowiskowy. Można wręcz mówić o ogólnoświatowej modzie na „zazielenianie” poszczególnych obszarów i aspektów życia społeczno-gospodarczego. Pozostaje to w zgodzie z istniejącą symboliką kolorów, według której, zieleń uznaje się za kolor natury, Ziemi i życia. B. Ryszawska (2013, s. 28) stwierdza, że „zieloność” jest w dzisiejszych czasach oznaką szacunku dla środowiska naturalnego i jego zasobów. Globalny trend „zazieleniania” skutkował pojawieniem się szeregu inicjatyw, tj. „zielonego” marketingu (*green marketing*), „zielonych” umiejętności i miejsc pracy (*green skills and jobs*), „zielonych” inwestycji (*green investments*), „zielonej” rachunkowości (*green accounting*) czy też promowanej w ostatnich latach „zielonej” gospodarki (*green economy*) i „zielonego” wzrostu (*green growth*)¹.

O ile zagadnieniom „zielonej” gospodarki poświęcono w literaturze polskojęzycznej stosunkowo dużo miejsca, to w odniesieniu do koncepcji *zielonego wzrostu* można mówić o istnieniu istotnej luki informacyjnej. Nie są to pojęcia tożsame, jak można byłoby wywnioskować, wchodząc na stronę internetową Ministerstwa Gospodarki, chociaż faktycznie występują pomiędzy tymi koncep-

* Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie, Katedra Ekonomii i Agrobiznesu (armand.kasztelan@up.lublin.pl).

¹ Dyskusja nad polskim tłumaczeniem koncepcji *green growth* zostanie przeprowadzona w kolejnej części artykułu.

cjami istotne zależności. Mimo iż idea *zielonego wzrostu* była znana już przed wybuchem globalnego kryzysu finansowego (2008 r.), to dopiero skala jego negatywnych skutków zdynamizowała zainteresowanie nową koncepcją wzrostu gospodarczego.

Warto podkreślić, że koncepcja *zielonego wzrostu* jest zgodna z założeniami strategii Europa 2020, która opiera się na trzech głównych filarach: inteligentnym (*smart*), zrównoważonym (*sustainable*) i sprzyjającym włączeniu społecznemu (*inclusive*) wzroście (*growth*). Europa potrzebuje wzmocnienia synergii między inteligentnym i „zielonym” wzrostem, aby sprostać zmianom klimatycznym, wyzwaniom środowiskowym i energetycznym, a także rosnącym niedoborom zasobów.

Celem artykułu o charakterze przeglądowym będzie zatem przedstawienie istoty koncepcji *zielonego wzrostu*, co powinno zapoczątkować dyskusję na ten temat na szczeblu krajowym. Zostaną przeanalizowane uwarunkowania, które zadecydowały o wzroście zainteresowania tą ideą. Przedstawiony zostanie przegląd definicji *zielonego wzrostu* oraz zaproponowane autorskie ujęcie nowej koncepcji. Ponadto omówione zostaną podstawowe założenia Strategii Zielonego Wzrostu (Strategii), opracowanej na forum OECD, która stanowić ma punkt wyjścia przy formułowaniu krajowych kierunków działań w tym zakresie.

W artykule poszukuje się kolejno odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Dlaczego, wbrew dotychczasowej praktyce, termin *green growth* należy tłumaczyć na język polski jako *zielony wzrost*, a nie *rozwój ekologiczny*?
2. Jakie czynniki zadecydowały o powstaniu i dynamicznym rozwoju tej koncepcji?
3. W jaki sposób definiuje się *zielony wzrost* w literaturze obcojęzycznej?
4. Jakie są podstawowe założenia Strategii Zielonego Wzrostu?

W badaniu zostaną wykorzystane następujące metody: analiza literatury, metoda porównawcza oraz metoda dedukcyjna. Artykuł kończy podsumowanie, wskazujące na dalsze obszary badań.

GREEN GROWTH CZYLI ZIELONY WZROST

Prezentację koncepcji *green growth* należy zacząć od doprecyzowania, jak termin ten powinien być tłumaczony na język polski. W polskich streszczeniach dokumentów OECD *green growth* określany jest jako *rozwój ekologiczny* (OECD, 2011b). Taki sposób tłumaczenia jest wątpliwy z co najmniej dwóch powodów.

Po pierwsze, tłumaczenie *rozwój ekologiczny* jest sprzeczne z angielskim odpowiednikiem. *Rozwój ekologiczny* tłumaczony jest na język angielski jako *ecological development*, a nie jako *green growth*. Ponadto przyjmowany dotychczas sposób tłumaczenia jest niezrozumiały, biorąc pod uwagę, w jaki sposób przetłumaczono

na język polski termin *green economy*. W tym przypadku w literaturze polskiej funkcjonuje określenie *zielonej gospodarki* i taki sposób tłumaczenia jest adekwatny. Dlaczego zatem skomplikowano prosty, wydawać by się mogło, stan rzeczy w przypadku tłumaczenia terminu *green growth*?

Po drugie, przyjmując nawet, że wyraz *ekologiczny* w jakimś stopniu odpowiada angielskiemu określeniu *green*, to z punktu widzenia nauk ekonomicznych słowo *growth* (z ang. wzrost) w żaden sposób nie powinno być tłumaczone na język polski jako *rozwój*. Ekonomisci rozróżniają pojęcia wzrostu i rozwoju gospodarczego. Definiując rozwój gospodarczy, podkreślają, że jest on pojęciem szerszym od wzrostu gospodarczego. Wzrost gospodarczy opisuje zmiany ilościowe w gospodarce, z kolei rozwój gospodarczy to proces przemian ilościowo-jakościowych prowadzących do zmian w strukturze gospodarki (Schumpeter, 1960, s. 100; Malaga, 2009, s. 2).

Reasumując, w przekonaniu autora poprawnym tłumaczeniem koncepcji *green growth* na język polski jest używanie terminu *zielony wzrost*, który najlepiej oddaje sens i intencje autorów tej idei. Uwzględniając jednak pewne konotacje pomiędzy terminami *zielony* i *ekologiczny*, dopuszczalne jest także stosowanie określenia *wzrost ekologiczny* lub – idąc nieco dalej – *ekologiczny wzrost gospodarczy*.

DLACZEGO ZIELONY WZROST?

W ciągu ostatnich dziesięcioleci dążenie do poprawy standardu życia otworzyło możliwości bezprecedensowego wzrostu gospodarczego. Tempo rozwoju gospodarczego i wzrostu populacji na świecie okazały się jednak znacznie szybsze w porównaniu z postępem w ograniczaniu degradacji środowiska naturalnego. Co gorsza, w skali globalnej mamy do czynienia z wciąż niską świadomością odnośnie do skali kosztów zaniechania działań naprawczych, niezbędnych do podjęcia w zakresie podstawowych zagrożeń ekologicznych, jakimi są: zmiany klimatu, zanieczyszczenia powietrza i wód oraz nadmierna i nieefektywna eksploatacja zasobów naturalnych. Te tzw. „koszty bierności” mogą być znaczne, zwłaszcza w krajach rozwijających się, których gospodarki w większym stopniu opierają się na zasobach naturalnych oraz które w największym stopniu mogą odczuwać konsekwencje zmian klimatu (OECD, 2009b).

Przewiduje się, że obecne modele wzrostu gospodarczego doprowadzą do sytuacji, w której paliwa kopalne będą dostarczać około 85% zapotrzebowania na energię w 2050 r., co oznacza wzrost o 50% emisji gazów cieplarnianych (GHG) oraz pogorszenie jakości powietrza w miastach. Wpływ na jakość życia byłby katastrofalny. Liczba przedwczesnych zgonów spowodowanych zanieczyszczeniami pyłowymi może ulec podwojeniu z obecnego poziomu do 3,6 mln osób rocznie. Prognozy przewidują również wzrost globalnego zapotrzebowania na wodę o 55% do 2050 roku. Przewidywany jest także spadek o kolejne 10% lądowej różnorodności biologicznej na świecie. Prognozy te podkreślają zatem pilną potrzebę działań (OECD, 2012a, s. 3).

Zagrożenia ekologiczne przychodzi nam rozwiązywać w warunkach walki ze skutkami kryzysu gospodarczego. Państwa członkowskie UE mają duże trudności w utrzymaniu wspólnie uzgodnionych zasad współpracy gospodarczej, co więcej funkcjonowanie wspólnej waluty stało się przedmiotem debaty publicznej. Rządy państw w każdym kraju członkowskim znajdują się pod presją przedstawienia wiarygodnego planu wychodzenia z kryzysu, uniknięcia stagnacji oraz coraz większego długu publicznego. W tej sytuacji podkreśla się, że potrzebny jest nowy paradygmat wzrostu i rozwoju gospodarczego, paradygmat, który jednoznacznie stwierdzi, że w procesie budowania dobrze prosperującej gospodarki światowej, „środowisko” i „wzrost” nie mogą być już traktowane jako przeciwstawne cele (Huhtanen, 2010, s. 91–92; OECD, 2009b).

Paradoksalnie kryzys gospodarczy może kreować nowe możliwości i rozwiązania w kontekście radzenia sobie z jego skutkami, a jednocześnie tworzy szanse na ożywienie działań w kierunku niskoemisyjnej, „zielonej” gospodarki. Dobrym przykładem są tzw. Pakiety stymulacyjne. Wiele z nich obejmuje bezpośrednio wydatki publiczne w celu wspierania „zielonych” inwestycji w takich dziedzinach, jak: transport publiczny, efektywność energetyczna, alternatywne źródła energii, „inteligentne” sieci elektryczne oraz kontrola zanieczyszczeń. Istotą tego typu pakietów jest zapewnienie, że będą one skutecznym narzędziem promowania tzw. „czystych” technologii i rozwiązań.

Kryzys to również dobry moment, aby ponownie ocenić i zreformować te polityki, które są zarówno ekonomicznie kosztowne, jak i szkodliwe dla środowiska. Kluczowym elementem przeprowadzanych reform powinna być likwidacja szkodliwych dla środowiska dotacji, szczególnie w odniesieniu do produkcji paliw, produkcji rolnej oraz konsumpcji. Takie rozwiązanie to duża oszczędność pieniędzy podatników oraz odejście od gospodarki zanieczyszczającej i nadmiernie wykorzystującej zasoby naturalne.

Obecny kryzys gospodarczy jest także zachętą do poprawy efektywności wykorzystania energii i materiałów. W dobie „zaciskania pasa” zalecenia OECD dotyczące wykorzystywania metody najmniejszych kosztów w rozwiązywaniu zarówno kwestii klimatycznych, jak i innych wyzwań środowiskowych są – jak się wydaje – aktualne i adekwatne. Liczna grupa krajów wykorzystuje kryzys jako okazję do przeforsowania reformy podatków ekologicznych, które dostarczając dodatkowych wpływów budżetowych, jednocześnie umożliwiają zmniejszenie obciążeń z tytułu opodatkowania pracy (OECD, 2009a, s. 2). Wykorzystanie takich mechanizmów, jak podatki środowiskowe i systemy zbywalnych zezwoleń, pomaga przenieść obciążenia podatkowe (lub przynajmniej ich część) z podatku dochodowego od osób prawnych i fizycznych oraz ze składek na ubezpieczenie społeczne. Podatki od energii i emisji CO₂ mogą także stać się naturalnym elementem szerszego pakietu konsolidacji budżetowej, stanowiąc atrakcyjną alternatywę dla podwyżek podatków z tytułu wynagrodzeń lub przychodów z działalności gospodarczej oraz dla cięć wydatków publicznych (OECD, 2011b, s. 4).

Uwzględniając powyższe przesłanki, nie dziwi fakt, że w ostatnich latach pojęcie *green growth* wdarło się z impetem do międzynarodowej debaty publicznej.

Koncepcja ta została po raz pierwszy wypromowana w 2005 r. przez Komisję Gospodarczą i Społeczną ONZ dla Azji i Pacyfiku (UNESCAP) jako sposób poszukiwania możliwości wprowadzenia nowego niskoemisyjnego modelu zrównoważonego rozwoju dla szybko rozwijających się krajów azjatyckich (Satbyul, Ho, Yeora, 2014, s. 37–38; ESCAP, 2005).

W następstwie ostatniego kryzysu finansowego *zielony wzrost* wzbudził większe zainteresowanie wśród polityków i przedstawicieli świata nauki. Termin rzadko słyszany przed 2008 r. obecnie zajmuje czołowe miejsce w dyskusji na forum wielu międzynarodowych instytucji. Bank Światowy wraz z pięcioma innymi wielostronnymi bankami rozwoju zobowiązał się do wdrażania koncepcji *green growth* (The World Bank, 2012a; OECD, 2012b). Z kolei Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) opracowała założenia Strategii Zielonego Wzrostu (Strategia), na którą składa się pakiet czterech dokumentów: *Towards Green Growth*, *Towards Green Growth: Monitoring Progress – OECD Indicators*, *Tools for Delivering on Green Growth* oraz *Towards Green Growth: A summary for policy makers*. Ponadto stworzono nowy organ międzynarodowy – Globalny Instytut Green Growth, wspierany przez wiele rządów, którego misją jest doradzanie poszczególnym krajom we wdrażaniu założeń koncepcji. Ponadto zdecydowano o organizowaniu cyklicznych spotkań na najwyższym szczeblu oraz o stworzeniu sieci współpracy (Global Green Growth Forum, Green Growth Leaders). Podczas szczytów G-20 we Francji i Meksyku w latach 2011 i 2012 największe gospodarki świata zobowiązały się do promowania idei *zielonego wzrostu* (Jacobs, 2012, s. 4).

W roku 2012, w czasie meksykańskiej prezydencji, na forum państw G20 wprowadzono pojęcie tzw. *inclusive green growth*, czyli *zielonego wzrostu*, sprzyjającego włączeniu społecznemu, jako przekrojowego priorytetu programu rozwoju państw grupy G20. Podczas spotkania w Seulu, w dniach 19–20 marca 2012 r. podkreślono konieczność koncentracji działań na rzecz *inclusive green growth*, wskazując, że jest on kluczowym elementem w osiągnięciu długoterminowego zrównoważonego rozwoju (OECD, 2015).

Ogólnie można wskazać dwie podstawowe przesłanki, które zadecydowały o dynamicznym rozwoju koncepcji *zielonego wzrostu*. Po pierwsze rosnące obawy o środowiskową niestabilność tradycyjnych ścieżek wzrostu gospodarczego oraz związane z tym ryzyko nieodwracalnej zmiany podstawowej bazy środowiskowej niezbędnej do utrzymania osiągniętego poziomu dobrobytu gospodarczego. Wzrastająca świadomość odnośnie do zbliżającego się kryzysu klimatycznego uzmysłowiła, że środowisko i gospodarka nie mogą być dłużej traktowane oddzielnie. Istniejące zagrożenia wskazują na potrzebę znacznej modyfikacji zachowań konsumenckich, struktury przemysłu oraz wykorzystywanych technologii.

Po drugie, kryzys finansowo-gospodarczy stworzył przestrzeń do formułowania programów zachęcających do odbudowy wzrostu na bardziej ekologicznych i społecznie zrównoważonych podstawach. Wysoki stopień zastoju gospodarczego oznacza, że koszt alternatywny „zielonych” inwestycji jest tymczasowo ograniczony, stąd pakiety bodźców fiskalnych wprowadzone przez rządy w odpowiedzi

na kryzys zawierają wiele środków ukierunkowanych w szczególności na „zazielnianie” wzrostu. Konieczne jest podejście strategiczne w celu zapewnienia, że w fazie wychodzenia z kryzysu oraz w kolejnym etapie wdrażane polityki są najbardziej odpowiednie z punktu widzenia efektywności ekonomicznej, integralności środowiskowej i sprawiedliwości społecznej oraz są spójne zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym (OECD, 2010, s. 13; Reilly, 2012, s. S86).

Wskazuje się również trzeci powód (choć oficjalnie przemilczany) zwiększonego zainteresowania koncepcją *green growth*, mianowicie coraz mniejsze w ciągu ostatnich lat oddziaływanie koncepcji zrównoważonego rozwoju na kształtowanie polityki gospodarczej. Bezpośrednio po Szczycie Ziemi w 1992 r. zasada rozwoju zrównoważonego została powszechnie przyjęta przez rządy i w wielu krajach miała istotny wpływ na priorytetowe traktowanie celów środowiskowych. W latach 90. można było zaobserwować nagły „wysyp” przepisów dotyczących ochrony środowiska, zaś w sektorze przedsiębiorstw – procedur związanych z wdrażaniem zarządzania środowiskowego. Z początkiem nowego tysiąclecia ogólnoswiatowy trend w kierunku równoważenia rozwoju jednak znacząco wyhamował. Co więcej, okazało się, że praktyczne działania państw w tym zakresie okazały się niewystarczające w zapobieganiu globalnym zmianom środowiska. Zrównoważony rozwój zaczął być bowiem traktowany jako jedno z wielu zobowiązań rządowych.

Jednocześnie zdawano sobie sprawę, że w świecie, w którym wzrost PKB (i zatrudnienia, które generuje) pozostaje głównym motywem działań wyborców i przedsiębiorstw oraz nadrzędnym celem polityki rządów, błędem byłoby koncentrowanie dyskusji środowiskowej jedynie na istniejących barierach i kosztach oraz związanej z nimi potrzebie ograniczania wzrostu gospodarczego. Jest to szczególnie istotne w odniesieniu do kwestii zmian klimatycznych, gdzie głównym punktem uwagi pozostają koszty ekonomiczne łagodzenia zmian klimatu oraz międzynarodowe negocjacje dotyczące globalnego rozłożenia obciążeń w tym zakresie. Dlatego też podstawowym założeniem koncepcji *zielonego wzrostu* jest odejście od negatywnego i politycznie nieatrakcyjnego postrzegania kwestii środowiskowych w gospodarce (Stern, 2007; Jacobs, 2012, s. 6).

Mogło by się wydawać, że w wśród zwolenników nowej idei panuje jednorodność, co do sposobu postrzegania *zielonego wzrostu* i środowiska jako takiego w „ożywianiu” gospodarki. Okazuje się jednak, że w tym kontekście można wyróżnić trzy szkoły myślenia.

Pierwsza stwierdza, że tradycyjne wzorce konsumpcji osiągnęły tak wysoki poziom nietrwałości, iż nie będzie można ich utrzymać w dłuższym okresie, dlatego należy zrezygnować z systemu rynkowego opartego na kapitalizmie, koncentrując się na działaniach na rzecz ochrony środowiska.

Przedstawiciele drugiej szkoły uważają z kolei, że bezpośredni cel wyjścia z kryzysu musi mieć pierwszeństwo nad innymi celami długoterminowymi i że wszelkiego rodzaju propozycje wprowadzenia „zielonych” programów powinny być zawieszane dopóty, dopóki globalna gospodarka nie będzie na tyle stabilna, aby móc poświęcić niezbędne „ofiary” dla ich wdrażania. Często ci, którzy widzą wzrost gospodarczy i równowagę środowiskową jako dwa przeciwstawne bieguny,

twierdzą również, że wpływ zmian klimatycznych nie jest tak poważny, jak powszechnie się uważa.

Trzecia grupa to tzw. optymiści, którzy uważają, że kwestie środowiskowe i stabilności gospodarczej nie są sprzeczne, a wręcz wzajemnie się uzupełniają. Zakończenie obecnego światowego kryzysu gospodarczego i tworzenie długoterminowych trwałych miejsc pracy może być osiągnięte w efekcie solidnego, szerokiego porozumienia globalnego przy jednoczesnym zapewnieniu, że ambitne cele ograniczania emisji gazów cieplarnianych będą powiązane z odpowiednią polityką przemysłową (Huhtanen, 2010, s. 91–92).

Niewątpliwie pierwsza ze szkół charakteryzuje się najwyższym poziomem radykalizmu środowiskowego i opiera się na nierealnych, moim zdaniem, założeniach. Poglądy podważające istnienie ustroju kapitalistycznego nie znajdują szerszego grona zwolenników, zwłaszcza wśród państw wysoko rozwiniętych, które swój dobrobyt oparty właśnie na silnych podstawach rynkowych. Wydaje się zatem, że realna dyskusja o ostateczny kształt koncepcji *zielonego wzrostu* rozegra się między dwiema pozostałymi szkołami. Dziś trudno jednoznacznie wskazać, które podejście ma większą lub mniejszą przewagę. Potrzebne są pogłębione analizy proponowanych rozwiązań, co pozwoliłoby wypracować wspólne stanowisko. Może się jednak okazać, że ze względu na specyfikę poszczególnych państw, w tym odmienne uwarunkowania krajów rozwijających się i wysoko rozwiniętych, trudno będzie znaleźć kompromis w tym zakresie. Istnienie znacznych różnic i podziałów odnośnie do zakresu i sposobów „zazieleniania” wzrostu, skutkowałyby rozciągnięciem w czasie planowanych działań i efektów, a na to w obliczu realnego kryzysu klimatycznego nie możemy sobie pozwolić.

ZIELONY WZROST, CZYLI O CO TAK NAPRAWDĘ CHODZI

Do dnia dzisiejszego w ramach debaty publicznej i politycznej nie wypracowano standardowej definicji *zielonego wzrostu*. Przegląd literatury pozwala uporządkować istniejące propozycje w ramach pewnego zbioru, od tzw. wąskiego sposobu postrzegania tej koncepcji jako zamiaru pogodzenia redukcji emisji zanieczyszczeń ze wzrostem gospodarczym do bardziej kompleksowego planu poprawy efektywności wykorzystania zasobów i zapewnienia równowagi środowiskowej w ramach istniejącego ustroju kapitalistycznego.

Jeśli chcielibyśmy wskazać istotę pojęcia *zielonego wzrostu*, to jest to wzrost gospodarczy, który jednocześnie pozwala osiągnąć istotny poziom ochrony środowiska. Początkowo termin ten odnosił się wyłącznie do kwestii łagodzenia zmian klimatu (Keane, Potts, 2008, s. 1; Huberty i in., 2011), obecnie zaś pojęcie to obejmuje szerszy zakres zasobów i walorów środowiska. Niektóre definicje nie koncentrują uwagi na precyzyjnym określeniu poziomu ochrony środowiska. Na przykład Bank Światowy określa *zielony wzrost* jako wzrost, który jest efektywny w wykorzystaniu zasobów naturalnych, „czysty”, ponieważ minimalizuje zanieczyszczenia i oddziaływanie na środowisko, oraz elastyczny w tym sensie, że z jed-

nej strony uwzględnia występowanie zagrożeń naturalnych, z drugiej zaś – rolę kapitału naturalnego i zarządzania środowiskiem oraz w zapobieganiu katastrofom ekologicznym (OECD, 2012b).

W niektórych definicjach można znaleźć bardziej rygorystyczne odniesienia do zjawiska zrównoważoności. Według OECD (2011), *zielony wzrost* oznacza „...wspieranie wzrostu i rozwoju gospodarczego, przy jednoczesnym zapewnieniu, że aktywa naturalne nadal będą dostarczać zasobów i usług środowiskowych, na których opiera się nasz dobrobyt...” (OECD, 2011a, s. 9). Wspólnym mianownikiem przytoczonych definicji jest stwierdzenie, że obecny poziom ochrony środowiska jest niewystarczający z punktu widzenia dotychczas forsowanych wzorców wzrostu. Fakt ten może zatem stanowić wyraźny punkt zaczepienia dla trójki politycznej koncepcji *zielonego wzrostu* (Jacobs, 2012, s. 4–5).

Przez dłuższy czas od momentu pojawienia się w debacie publicznej koncepcja *zielonego wzrostu* pozbawiona była własnej tożsamości, pozostając w cieniu starszych i bardziej rozwiniętych idei. Przykładowo, w Deklaracji Ministrów do Spraw Środowiska i Rozwoju w Regionie Azji i Pacyfiku, przyjętej w 2005 r. w Seulu, stwierdzono, że istnieje potrzeba rewizji dotychczasowych działań z podejścia „wzrost najpierw, sprzątanie później” do koncepcji *zielonego wzrostu*, ale rozumianego tutaj w kontekście założeń zrównoważonego rozwoju, przyjętych w czasie szczytu w Johannesburgu. Prezydent Korei Lee Myung-bak w swoim przemówieniu kilka lat później zdefiniował *zielony wzrost* w podobny sposób, jako *wzrost zrównoważony, który pomaga zmniejszyć emisję gazów cieplarnianych i zanieczyszczenie środowiska* (Myung-bak, 2015).

Bez wątplenia pojęcie zrównoważonego rozwoju jest obecne od wielu dekad w dyskusji międzynarodowej, z własnymi złożonymi znaczeniami i zastosowaniami. Bezpośrednie utożsamianie *zielonego wzrostu* z rozwojem zrównoważonym oznacza, że po pierwsze popełniamy wskazany wcześniej błąd nomenklaturowy, po drugie zaś pozbawiamy koncepcję *zielonego wzrostu* niezależnego znaczenia, czyli tak naprawdę „pakujemy stary produkt w nowe opakowanie”. Takie kosmetyczne zabiegi spowodują, że *zielony wzrost* nie będzie w dużym stopniu przydatny dla decydentów. Niepowodzenia związane z wdrażaniem zrównoważonego rozwoju miały istotny wpływ na potrzebę wykreowania nowej idei w dziedzinie ochrony środowiska, ale jeśli *zielony wzrost* będzie powieleniem starych rozwiązań, wówczas niechybnie podzieli los poprzednika (Livermore, 2013, s. 37–38).

Oczywiście pewne elementy charakterystyczne dla zrównoważonego rozwoju, odnoszące się do odpowiedzialności międzypokoleniowej oraz równowagi środowiskowej, wytyczają sposób definiowania i zakres koncepcji *zielonego wzrostu*. W sprawozdaniu na temat Strategii Zielonego Wzrostu Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) określa, że „*zielony wzrost może być postrzegany jako sposób na dążenie do wzrostu i rozwoju gospodarczego, przy jednoczesnym zapobieganiu degradacji środowiska, utracie różnorodności biologicznej i niezrównoważonemu wykorzystaniu zasobów naturalnych*” (OECD, 2010).

Z kolei Komisja Gospodarcza i Społeczna ONZ dla Azji i Pacyfiku stwierdza, że „*zielony wzrost jest taką formą postępu gospodarczego, która promuje zrównoważony ekologicznie, niskoemisyjny i sprzyjający włączeniu społecznemu rozwój*”. *Zielony wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu (inclusive green growth)* to wzrost, który nie tylko wspiera „zielone” gospodarki, ale także pomaga w dążeniach do zrównoważonego rozwoju przez zapewnienie trwałości środowiska naturalnego oraz zachowania warunków do kontynuowania postępu społecznego (OECD, 2015). W programach ochrony środowiska ONZ *zielony wzrost* jest traktowany jako „*wizja bardziej ekologicznych, czystszych, niskoemisyjnych i surowcowo efektywnych gospodarek i społeczeństw*” (UNEP, 2010).

Dla pojedynczego kraju *zielony wzrost* oznacza osiąganie równowagi w ramach konkurencyjnych celów oraz rozpoznawanie potencjalnych synergii, takich jak tworzenie miejsc pracy i inwestowanie w nowe technologie dzięki wdrażaniu „zielonych” programów (Low, 2011, s. 2). Zielony wzrost jest środkiem, za pomocą którego obecna gospodarka może dokonać przejścia do zrównoważonej gospodarki. Obejmuje: promowanie wzrostu i rozwoju przy jednoczesnym ograniczeniu emisji zanieczyszczeń i gazów cieplarnianych, minimalizację odpadów oraz nieefektywnego wykorzystania zasobów naturalnych, zachowanie różnorodności biologicznej i zwiększanie bezpieczeństwa energetycznego. Do realizacji tych celów jest niezbędne kontynuowanie działań zmierzających do ograniczania zależności: wzrost gospodarczy – presja na środowisko (tzw. zjawisko decouplingu), „zazielnianie” wzorców konsumpcji i produkcji, przy jednoczesnym zmniejszaniu ubóstwa oraz poprawie warunków zdrowia i zatrudnienia. *Zielony wzrost* oznacza w praktyce podejmowanie inwestycji w obszarze nowych źródeł wzrostu gospodarczego (OECD, 2009b).

Na konferencji UNESCAP, znanej jako „Drugi Dialog na rzecz Polityki Zielonego Wzrostu”, nowy paradygmat został opisany jako zmierzający do „*zharmonizowania wzrostu gospodarczego z ograniczaniem ubóstwa, zwiększania dobrobytu, zapewnienia równowagi środowiska, przy jednoczesnej poprawie efektywności ekologicznej, a także wzorców konsumpcji oraz zwiększenia synergii między środowiskiem a gospodarką*” (ESCAP, 2006). Od konferencji UNESCAP pojęcie *zielonego wzrostu* zyskało poparcie jako alternatywna ścieżka postępu społeczno-gospodarczego, znajdując stałe miejsce w ramach globalnego dyskursu politycznego (Sterner, Damon, 2011, s. 7165–7173). Obecnie identyfikowany jest jako cel, który wymaga silnych instrumentów polityki wskazujących nowy kierunek rozwoju gospodarczego, w tym narzędzi promowania innowacji, inwestycji i konkurencji w odkrywaniu nowych źródeł wzrostu gospodarczego (Satbyul, Ho, Yeora, 2014, s. 38). Ponadto konsumentom wskazuje możliwe sposoby zmian wzorców konsumpcji, zaś firmom zmianę metod wytwarzania (Chung, Nikolova, Olsen, 2007, s. 1).

Z kolei P.-A. Jouvét i Ch. De Perthuis określają jako „zielony” taki wzrost, który traktuje kapitał naturalny jako istotny czynnik produkcji obok pracy i kapitału fizycznego. Co więcej, postrzegają *zielony wzrost* jako strategię polityki ochrony środowiska, która ma na celu absolutne uniezależnienie wzrostu

gospodarczego od zużycia zasobów naturalnych (Meyer, Meyer, Distelkamp, 2012, s. 145).

M. Jacobs rozróżnia "standardową" interpretację *zielonego wzrostu*, która domaga się uznania długookresowych korzyści ekonomicznych generowanych w wyniku działań na rzecz ochrony środowiska, oraz tzw. „mocną” interpretację, która idzie jeszcze dalej, stwierdzając, że polityka ochrony środowiska może być motorem wzrostu gospodarczego (Jacobs, 2012, s. 3).

Według Livermore’a, koncepcja *zielonego wzrostu* nie przypisuje szczególnego znaczenia jakości środowiska lub wzrostowi gospodarczemu, ale raczej uosabia cel osiągnięcia wzrostu gospodarczego oraz cele jakości środowiska w sposób, który jest skuteczny, to znaczy, przy możliwie najniższym koszcie społecznym. Koncepcja tanie dostarcza odpowiedzi odnośnie do odpowiednich poziomów wzrostu gospodarczego i ochrony środowiska, które powinny być osiągnięte. Odpowiedzi na te pytania pozostawia w gestii decydentów. Natomiast koncepcja ta ma zachęcać decydentów, aby wybrali taką ścieżkę realizacji celów gospodarczych i środowiskowych, które łągodzą skutki, o ile to możliwe, negatywnych efektów ubocznych podejmowanych wyborów (Livermore, 2013, s. 35–36).

Livermore definiuje *zielony wzrost* jako pewną granicę dla wyborów politycznych między jakością środowiska a wzrostem gospodarczym: w dowolnym punkcie wzdłuż tej granicy nie ma możliwości poprawy jakości środowiska lub wzrostu gospodarczego bez konieczności poświęcenia drugiego obszaru. W ramach granicy dostępnych rozwiązań jest możliwa dalsza poprawa efektów jednocześnie w odniesieniu do obu wymiarów. Nie oznacza to jednak, że ruch w stronę tej granicy jest bezkosztowy. Może to mieć wpływ na rentowność niektórych firm lub wypieranie pracowników z poszczególnych sektorów przemysłu lub regionów; może również obejmować konieczność dokonywania wyborów między poszczególnymi dobrami środowiskowymi. W ujęciu netto jakiegokolwiek koszty osiągnięcia wzrostu lub koszty środowiskowe są jednak kompensowane korzyściami osiąganymi w ramach tego samego wymiaru, zatem ruch w kierunku granicy jest społecznie korzystny (Livermore, 2013, s. 35–36).

Dokonując przeglądu definicji *zielonego wzrostu* warto również wspomnieć o koncepcji tzw. Critical Green Growth (Vazquez-Brust, 2014, s. 38–50), wspierającej zaproponowane przez L. Csabę (2010, s.151–156) przewartościowanie postępu gospodarczego przez odejście: od ujęcia ilościowego na rzecz jakościowego, od wykorzystywania produkcji materialnej do sfery usług niematerialnych oraz od innowacji technologicznych do innowacji społecznych (organizacyjnych, sieci społecznych oraz BiR intensywnej specjalizacji). Opowiadają się za koniecznością rozwijania takiej działalności gospodarczej, która nie szkodzi, ale wręcz wspiera kapitał naturalny. W tym celu należy promować zorientowany na jakość niskoemisyjny i energooszczędny wzrost, z silnym naciskiem na tworzenie wartości przez inwestycje w czyste technologie, a także infrastrukturę środowiskową i innowacje na rynkach produktów i usług środowiskowych. Środowiskowo problematyczne sektory gospodarki powinny być aktywnie wygaszane, zaś ekspansja gospodarcza powinna być zrównoważona z aktywnymi działaniami na rzecz

zachowania i rozwoju środowiska. W efekcie jakość i poziom *zielonego wzrostu* mogą być określone w takim zakresie, w jakim „zielona działalność gospodarcza przyczynia się do wzmocnienia i ochrony zasobów naturalnych”. Autorzy tej koncepcji uważają ponadto, że wzorem państw Azji Wschodniej, w szczególności Korei Południowej, we wdrażaniu „zielonych” programów wzrostu znacznie większą rolę, niż ma to miejsce w Europie czy Ameryce Południowej, powinno odgrywać państwo (tzw. Green Growth State – Mathews, 2012, s. 761–769; Vazquez-Brust, Sarkis, 2012).

Zielony wzrost to idea, która wciąż nie doczekała się jednej uniwersalnej definicji. W literaturze najczęściej przytaczana jest definicja zaproponowana przez OECD jako instytucji, która w największym stopniu zaangażowała się w promowanie tej koncepcji na świecie. Warto pamiętać o tym, że *zielony wzrost*, mimo iż jest odrębną kategorią, nie stoi w opozycji do założeń zrównoważonego rozwoju. Według jednego z poradników, przygotowanego przez Komisję Europejską, *zielony wzrost* został opracowany w celu uzupełnienia koncepcji zrównoważonego rozwoju (European Commission, 2012). Biorąc pod uwagę stanowisko ONZ, można stwierdzić, że w *zielonym wzroście* upatruje się skutecznego narzędzia osiągania zrównoważonego rozwoju w długim okresie. Uwzględniając dodatkowo cel, do którego powinniśmy dążyć, a którym jest zbudowana na trwałych podstawach, „zielona” gospodarka, można zaproponować następującą definicję *zielonego wzrostu*: **wzrost gospodarczy, który uwzględnia racjonalne wykorzystanie kapitału naturalnego, zapobiega powstawaniu zanieczyszczeń i ogranicza je, a także kreuje szanse poprawy dobrobytu ogólnospołecznego przez budowę „zielonej” gospodarki, umożliwiając osiągnięcie w perspektywie długookresowej – zrównoważonego rozwoju**. Takie ujęcie pozwala podkreślić integralność triady: zielony wzrost – zielona gospodarka – zrównoważony rozwój.

Kluczem do przeprowadzenia niezbędnych przekształceń gospodarki jest tworzenie tzw. „zielonych” miejsc pracy, określanych inaczej „zielonymi kołnierzykami” (*green jobs*) (Kryk, 2014, s. 11). Według raportu Programu Ochrony Środowiska Narodów Zjednoczonych (*United Nations Environmental Programme* – UNEP), są to takie miejsca pracy „...w rolnictwie, produkcji, sektorze BiR, administracji i działalności usługowej, które przyczyniają się znacząco do zachowania lub przywrócenia jakości środowiska. W szczególności, ale nie wyłącznie, chodzi o te stanowiska, które przyczyniają się do ochrony ekosystemów i bioróżnorodności; zmniejszenia zużycia energii, materiałów i konsumpcji wody poprzez zastosowanie wysoce efektywnych strategii; dekarbonizacji gospodarki; zminimalizowania lub całkowitego wyeliminowania wszelkiego rodzaju odpadów i zanieczyszczeń” (UNEP, 2008, s. 3).

Powstawanie „zielonych” miejsc pracy jest silnie skorelowane z istnieniem tzw. „zielonych” umiejętności (*green skills*). Ponieważ przejście na ścieżki *zielonego wzrostu* jest coraz bardziej powszechne i obejmuje wiele sektorów gospodarki, „zielone” umiejętności określa się jako te, które pozwolą pracownikom we wszystkich sektorach i na wszystkich poziomach działalności wesprzeć adaptację

produktów, usług i procesów do zmian wynikających z przepisów i wymagań ochrony środowiska (OECD/Cedefop, 2014, s. 9–11).

Nie jest łatwo odpowiedzieć na pytanie, ile miejsc pracy powstanie, a ile zostanie zlikwidowanych w wyniku procesów „zazieleniania” gospodarki. Jest pewne, że trwający proces przekształceń doprowadzi do istotnych zmian w popycie na pracę w ujęciu intra- i intersektorowym. Pomyślna transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej będzie możliwa jedynie przez zapewnienie, że pracownicy będą w stanie przejść z obszarów objętych redukcją zatrudnienia do istniejących i nowych, tworzonych od podstaw „zielonych” gałęzi przemysłu. Rozwój umiejętności będzie odgrywać istotną rolę w tych transferach.

UWARUNKOWANIA I ZAŁOŻENIA STRATEGII ZIELONEGO WZROSTU

Strategia Zielonego Wzrostu, przedstawiona w 2011 r. w trakcie Zgromadzenia Rady Ministerialnej OECD, oznacza początek długookresowego wsparcia krajowych i międzynarodowych wysiłków na rzecz „zazieleniania” tradycyjnych ścieżek wzrostu gospodarczego. Strategia tworzy ramy koncepcyjne dla opracowywania narodowych programów *zielonego wzrostu*. OECD wspiera państwa w zakresie projektowania i wdrażania rozwiązań służących bardziej „zielonemu” i sprzyjającemu włączeniu społecznemu wzrostowi gospodarczemu. Pomoc polega z jednej strony na świadczeniu usług doradczych i formułowaniu wytycznych dostosowanych do potrzeb poszczególnych krajów, z drugiej zaś obejmuje wielostronny nadzór nad podejmowanymi działaniami (OECD, 2012b, s. 11). Strategia Zielonego Wzrostu to pakiet czterech opracowań:

1. *Towards Green Growth* jest to raport podsumowujący prace nad stworzeniem ram koncepcyjnych dla *zielonego wzrostu* wskazujących, jak poszczególne państwa mogą osiągnąć wzrost i rozwój gospodarczy, jednocześnie koncentrujący uwagę na rozwiązywaniu kwestii związanych ze zmianą klimatu, zapobieganiem degradacji środowiska oraz nieefektywnemu wykorzystaniu zasobów naturalnych. Raport stanowi pierwszy krok w projektowaniu „zielonych” strategii wzrostu, wyposażając decydentów w odpowiednie argumenty i ramy polityczne dla podjęcia konkretnych działań (OECD, 2011a, s. 3).

2. *Towards Green Growth: Monitoring Progress – OECD Indicators* jest to raport prezentujący ramy koncepcyjne dotyczące sposobów monitorowania postępów na drodze do *zielonego wzrostu*. Obejmuje propozycje odnośnie do docelowego zestawu wskaźników, a także przedstawia wyniki dla wybranych mierników, pochodzące z baz danych OECD. Wskaźniki zaprezentowane w raporcie stanowią punkt wyjścia do dalszych prac w tym zakresie. W 2014 r. została opublikowana zaktualizowana wersja raportu, prezentująca rozszerzony zestaw wskaźników *zielonego wzrostu* (OECD, 2011c, s. 5; 2014).

3. *Tools for Delivering on Green Growth* – dokument, który w skrócony sposób prezentuje podstawowe narzędzia realizacji *zielonego wzrostu* oraz wskazuje główne kwestie, które muszą być brane pod uwagę na wstępnym etapie wdrażania koncepcji (OECD, 2011d, s. 5).

4. *Towards Green Growth: A summary for policy makers* – broszura informacyjna dla uczestników Zgromadzenia Rady Ministerialnej OECD w Paryżu w 2011 r. (OECD, 2011e).

Nie istnieje uniwersalna recepta na wdrożenie *zielonego wzrostu*. „Zazielenianie” ścieżek wzrostu gospodarczego zależy od uwarunkowań politycznych i instytucjonalnych, poziomu rozwoju gospodarczego, posiadanych zasobów i w szczególności występujących rodzajów presji na środowisko. Kraje zaawansowane gospodarczo, wschodzące czy też rozwijające się, stają naprzeciw zróżnicowanym wyzwaniom (OECD, 2011a, s. 10 i 23). Wizje *zielonego wzrostu* dla poszczególnych państw powinny opierać się na warunkach lokalnych, zobowiązaniach wynikających z realizacji umów międzynarodowych, zdolności do przeprowadzania zmian oraz na priorytetach formułowanych przez poszczególnych interesariuszy.

Dla większości krajów rozwijających się kwestie zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, podstawowej edukacji oraz dostaw podstawowych usług, takich jak zaopatrzenie w wodę i systemy kanalizacji, wciąż pozostają nadrzędnymi priorytetami. Jednocześnie gospodarki krajów rozwijających się w większym stopniu uzależnione są od zasobów naturalnych oraz szczególnie narażone są na skutki zmian klimatu. Adaptacja do niekorzystnych efektów zmian klimatu będzie miała kluczowe znaczenie dla dalszego rozwoju tych państw, natomiast prawidłowe zarządzanie zasobami naturalnymi stwarza znaczne możliwości gospodarcze. Międzynarodowa współpraca i koordynacja będzie miała istotne znaczenie dla zapewnienia ogólnej skuteczności działań podejmowanych w tym obszarze (OECD, 2010, s. 13–14).

Zakres podejmowanych działań będzie się różnił w ramach poszczególnych państw. Niektóre mogą nadal koncentrować się na rozwoju gospodarczym, ale z większym naciskiem na ochronę środowiska. Niewielka liczba państw będzie postrzegać tzw. „zielone” sektory gospodarki jako potencjalny katalizator powstawania nowych miejsc pracy lub działalności gospodarczej. Dla innych rewolucja *zielonego wzrostu* może być jedynie krótkoterminowym planem służącym pobudzeniu wzrostu gospodarczego. W wybranych krajach zostaną zainicjowane długotrwałe zmiany strukturalne, z *zielonym wzrostem* traktowanym nie tylko jako kolejny plan gospodarczy, ale jako instrument wsparcia długoterminowej wizji rozwoju.

W praktyce przejście do *zielonego wzrostu* zależy od postępów poczynionych w czterech obszarach: poprawy efektywności; przemian energetycznych, które będą kluczowe w warunkach ograniczoności paliw kopalnych, a ich poziom i metody wydobywania powinny być uwarunkowane przede wszystkim ryzykiem zmian klimatu; uwzględniania wartości kapitału naturalnego w życiu gospodar-

czym; rewizji skali ryzyka w ramach systemu finansowego, dzięki skutecznej wyecnie zanieczyszczeń środowiska (Jouvet, de Perthuis, 2013, s. 29).

Programy *zielonego wzrostu* będą wymagać zintegrowanej strategii, która po pierwsze, skutecznie połączy cele polityki gospodarczej, środowiskowej i społecznej, po drugie uwzględni wszystkie aspekty po stronie popytu i podaży, po trzecie obejmie wszystkie sektory gospodarki po to, aby zapewnić spójność w zakresie projektowania i wdrażania polityki oraz w celu maksymalizacji efektu synergii pomiędzy różnymi działaniami. Spośród sektorów gospodarki, które niewątpliwie w największym stopniu będą podlegały „zielonym” przekształceniom jest rolnictwo. Rolnictwo i leśnictwo łącznie odgrywają kluczową rolę w produkcji środowiskowych dóbr publicznych, takich jak: krajobrazy, bioróżnorodność, stabilność klimatu. Jednocześnie jednak sektor ten jest źródłem presji na środowisko skutkującej degradacją gleb, zanieczyszczeniem wód oraz utratą naturalnych siedlisk przyrody. Od początku lat 90. minionego wieku zaobserwować można szereg działań podejmowanych na rzecz tzw. „zazieleniania” Wspólnej Polityki Rolnej (WPR) (*greening of the CAP*). W roku 2010 Komisja Europejska przedstawiła stanowisko w sprawie kierunków WPR do 2020 r. (European Commission, 2010). Zgodnie z tym dokumentem, należy kontynuować wysiłki na rzecz zmniejszania emisji gazów cieplarnianych, poprawy efektywności energetycznej produkcji rolnej oraz zwiększania produkcji energii ze źródeł odnawialnych (np. biomasy). *Zielony wzrost* w sektorze rolnym i rozwoju obszarów wiejskich jest postrzegany jako sposób na zwiększenie dobrobytu przez kontynuowanie wzrostu gospodarczego i przy jednoczesnym zapobieganiu degradacji środowiska.

Zielony wzrost będzie wymagał inicjatyw zmierzających do wypracowania nowych narzędzi pomiaru obejmujących, poza dobrobytem materialnym, aspekty związane z jakością życia. Strategia Zielonego Wzrostu OECD ukierunkowana jest na rozwijanie środków i narzędzi analitycznych do identyfikacji potencjalnych efektów *zielonego wzrostu* w porównaniu z efektami osiąganymi w wyniku kontynuowania działań według historycznych trendów gospodarczych i środowiskowych. Strategia ma się przyczynić do realizacji następujących celów:

1. Wypracowania wspólnego stanowiska w sprawie sposobu definiowania i rozumienia *zielonego wzrostu*.
2. Opracowania ram koncepcyjnych dla *zielonego wzrostu*.
3. Oceny środków podjętych przez poszczególne kraje na rzecz *zielonego wzrostu* od czasu kryzysu finansowego oraz rewizji planów na przyszłość.
4. Kwantyfikacji potencjalnych skutków *zielonego wzrostu*.
5. Identyfikacji kluczowych zasad i zapewnienia zestawu narzędzi dla programów *zielonego wzrostu*.
6. Opracowania zestawu wskaźników obejmujących aspekty gospodarcze, środowiskowe i społeczne (dobrobyt).

7. Poprawy wyników poprzez wzajemne oceny programów *zielonego wzrostu*.
8. Gromadzenia doświadczeń oraz tzw. najlepszych praktyk.
9. Stworzenia platformy dla międzynarodowego dialogu i koordynacji działań (International Green Growth Dialogue).
10. Promowania współpracy między krajami OECD i krajami niezrzeszonymi na rzecz *zielonego wzrostu* (OECD, 2010, s. 14).

Ramy koncepcyjne *zielonego wzrostu* opierają się na czterech kluczowych elementach.

Po pierwsze, uwaga zostaje skupiona na wszystkich rodzajach kapitału: naturalnym (np. ekosystemy), ludzkim (np. edukacja i umiejętności), fizycznym (np. maszyny i urządzenia) oraz na wartościach niematerialnych i prawnych, które są niezwykle istotne dla postępu ludzkości (np. innowacje). Kwestie te są ważne z punktu widzenia wyborów dokonywanych w ramach granicy możliwości produkcyjnych. Substytucja kapitału naturalnego przez pozostałe czynniki w procesach produkcji czy konsumpcji nie zawsze jest prosta a nawet możliwa. Progi krytyczne mogą być przekraczane, co powoduje, że zasoby odnawialne przestają być w łatwy sposób dostępne (np. populacje ryb lub gleby), zaś zasoby nieodnawialne są eksploatowane do tego stopnia, że zastąpienie ich innym rodzajem kapitału staje się niemożliwe (np. klimat czy bioróżnorodność). Taka sytuacja wprowadza niepewność dotyczącą potencjalnych, nieodwracalnych skutków, które utrudniają właściwe projektowanie polityki.

Po drugie, podkreślona zostaje podwójna rola kapitału naturalnego w procesie wdrażania *zielonego wzrostu*. Kapitał naturalny oddziałuje na procesy produkcji poprzez dostarczanie istotnych zasobów odnawialnych i nieodnawialnych. Z drugiej strony wpływa także w różny sposób na dobrobyt indywidualny i ogólnospołeczny (oddziaływanie środowiska na zdrowie, walory estetyczne oraz świadczenie usług ekosystemów).

Po trzecie, istnieje zgoda co do tego, że inwestycje w kapitał naturalny to obszar, w którym interwencja państwa jest najbardziej potrzebna, ponieważ zachęty rynkowe są zbyt słabe lub w ogóle nie występują. Jest to w dużej mierze spowodowane tym, że wkład kapitału naturalnego do produkcji i konsumpcji często nie jest we właściwy sposób wyceniony. Brak odpowiedniej wyceny i sygnałów rynkowych może mieć wpływ na zachowanie podmiotów, których krótkowzroczność może powodować wejście gospodarek na niestabilne ścieżki wzrostu. Oznacza to, że w wielu przypadkach lepsze zarządzanie kapitałem naturalnym (np. przez właściwą wycenę zanieczyszczeń) będzie „szło w parze” z wyższym PKB i mniejszym oddziaływaniem na środowisko.

Po czwarte, uznaje się, że potrzebne są innowacje dla złagodzenia negatywnych skutków wyborów, które powstają między inwestowaniem w (kurczący się) kapitał naturalny a celami konkurencyjnymi, jakimi są rosnąca konsumpcja oraz inwestycje w inne formy kapitału. Faktycznie, kiedy produktywność zasobów wzrasta, zaś nieefektywność zostaje wyeliminowana, granica, w ramach której

dokonywane są wybory, staje się bardziej wyraźna. Dzięki innowacjom, granica możliwych wyborów zostaje przesunięta dalej, istotnie przyczyniając się do „zazielenia” wzrostu.

Włączenie tych elementów do krajowych programów czy też polityk jest warunkiem skutecznego wdrażania *zielonego wzrostu*. Zgodnie ze Strategią, *zielony wzrost* powinien służyć rozwiązywaniu problemów gospodarczych i ekologicznych, ale także kreować nowe źródła wzrostu poprzez następujące kanały:

1. Produktynowość – bodźce prowadzące do zwiększania wydajności w zakresie wykorzystania zasobów i aktywów naturalnych, zmniejszenie ilości odpadów i zużycia energii.
2. Innowacje – wprowadzanie innowacji, dla których bodźcem jest polityka oraz warunki ramowe stwarzające szanse wykorzystania nowych sposobów rozwiązywania problemów ekologicznych.
3. Nowe rynki – tworzenie nowych rynków przez stymulację popytu na ekologiczne technologie, towary i usługi, tworzenie nowych szans na zatrudnienie.
4. Przewidywalność (pewność) – podnoszenie zaufania inwestorów przez zwiększanie przewidywalności działań rządu dotyczących ważniejszych kwestii związanych z ochroną środowiska.
5. Stabilność – bardziej zrównoważone warunki makroekonomiczne, mniejsza zmienność cen zasobów oraz wspieranie konsolidacji budżetowej, na przykład przez dokonywanie przeglądów struktury i wydajności wydatków publicznych, a także zwiększanie dochodów dzięki wycenie zanieczyszczeń (OECD, 2011a, s. 23).

Istotną podstawą każdej strategii *zielonego wzrostu* będzie odpowiednia polityka gospodarcza. Elastyczna, dynamiczna gospodarka to najlepsze środowisko dla wzrostu, sprzyjające przechodzeniu do bardziej ekologicznych rozwiązań (Sterner, 2003, s. 17–18). Droga w kierunku *zielonego wzrostu* będzie wymagać ukierunkowanej interwencji rządu w wielu obszarach polityki w celu rozwiązania kwestii występowania efektów zewnętrznych i ułomności rynku, charakteryzujących dobra i usługi środowiskowe.

Biorąc pod uwagę niedoskonałości rynku, jak również względy ekonomii politycznej, programy *zielonego wzrostu* powinny być oceniane pod względem ich opłacalności, zgodności i skuteczności przyjętych instrumentów bodźcowych oraz ich zdolności do radzenia sobie z czynnikami ryzyka, w szczególności w celu zapewnienia jasnego i wiarygodnego sygnału dla inwestorów. Innym ważnym kryterium jest ich skuteczność w stymulowaniu innowacyjności i dyfuzji „zielonych” technologii tak, aby koszt zanieczyszczeń mógł być obniżony w przyszłości. Wreszcie w warunkach transgranicznego przenikania środowiskowych efektów zewnętrznych (np. w wyniku zmian klimatu, niewłaściwej gospodarki wodnej) istotne jest również uwzględnienie zakresu, w jakim projektowane i wdrażane instrumenty będą ułatwiać współpracę międzynarodową.

Kluczowym czynnikiem sukcesu w „zazielenianiu” wzrostu jest posiadanie zdolności instytucjonalnych oraz takie struktury zarządzania, które pozwoliłyby na szeroko zakrojone reformy polityki (OECD, 2011d, s. 7). Rządy muszą być zdolne do integrowania celów *zielonego wzrostu* w ramach szeroko rozumianej polityki gospodarczej i planów rozwojowych (OECD, 2011e, s. 22). Wypracowanie takich zdolności jest podstawowym wyzwaniem strukturalnym i dotyczy wielu krajów OECD, w tym przede wszystkim krajów rozwijających się. Ten problem nie ogranicza się do formalnych procesów planowania na poziomie krajowym, takich jak narodowe strategie rozwoju lub strategie ograniczania ubóstwa, ale rozciąga się na sferę zarządzania finansami publicznymi, opracowywanie strategii dla kluczowych sektorów gospodarki, jak również sposoby ich implementacji na poziomie regionalnym i lokalnym. Podstawowe ministerstwa gospodarcze powinny odgrywać wiodącą rolę w formułowaniu założeń polityki gospodarczej dla *zielonego wzrostu*. Dotyczy to przede wszystkim resortów odpowiedzialnych za ochronę środowiska, centralne planowanie, finanse oraz ministerstw branżowych (rolnictwa, przemysłu itp.). Równie ważna będzie rola i kompetencje instytucji pozarządowych w sektorze prywatnym oraz udział społeczeństwa obywatelskiego (OECD, 2012b, s. 23).

Przeгляд przeprowadzony przez OECD, dotyczący relatywnie mocnych i słabych stron poszczególnych instrumentów w odniesieniu do powyższych kryteriów (De Serres, Murtin, Nicoletti, 2010), wskazuje, że najlepszy wybór instrumentów będzie zależeć przede wszystkim od problemów środowiskowych, jak również od innych specyficznych uwarunkowań krajowych lub regionalnych. Ze względu na obecność wielu niedoskonałości rynku programy *zielonego wzrostu* będą w większości przypadków wymagały kombinacji instrumentów. Taką kombinację będzie wyznaczać zakres występujących problemów środowiskowych. Jest to także kwestia preferencji społecznych, które będą wzrastać wraz ze wzrostem poziomu dochodów, a tym samym będą odmienne w różnych krajach i na różnych etapach rozwoju. Ponadto warunki rynkowe również mogą mieć wpływ na wybór instrumentów. Na przykład transfery międzypokoleniowe, które mogłyby sprzyjać poprawie dobrobytu zarówno obecnych, jak i przyszłych pokoleń w praktyce mogą nie wystąpić w krajach o mniej rozwiniętych rynkach finansowych. Wprowadzenie „zielonych” technologii w ich wczesnym etapie rozwoju może wymagać konieczności wsparcia za pomocą konkretnych środków, aby uniknąć uzależnienia ścieżki rozwoju od tak zwanych „brudnych” technologii. Trudności w monitorowaniu działań środowiskowych i poboru podatków ekologicznych lub tworzenie nowych rynków może wpływać na wybór instrumentów polityki w krajach o dużych nieformalnych obszarach gospodarki i/lub słabych zdolnościach w zakresie projektowania i wdrażania polityki ochrony środowiska (OECD, 2010, s. 19–22).

Na obecnym etapie prac jednym z głównych wyzwań jest opracowanie skutecznego systemu monitorowania postępów w kierunku *zielonego wzrostu*. W tym celu na forum OECD zaproponowano zestaw wskaźników umożliwiających opis i śledzenie zmian. W 2011 r. ukazał się pierwszy raport OECD, przedstawiający ramy koncepcyjne, wstępną propozycję zestawu 30 podstawowych wskaźników

zielonego wzrostu oraz wyniki dla wybranych wskaźników pochodzące z baz danych OECD. Wskaźniki koncentrują się przede wszystkim na wzajemnych relacjach gospodarki i środowiska, a dokładniej mają charakteryzować poziom „zazielenienia” działalności gospodarczej (OECD, 2011c, s. 9–13).

Niektóre kraje OECD przygotowały kompleksowe raporty oceny postępów gospodarek narodowych na drodze do *zielonego wzrostu* oraz opracowały dodatkowe wskaźniki odpowiadające uwarunkowaniom krajowym (Federal Statistical Office, 2013; Havranek, Sidorov, 2011; Hak, Sidorov, Hajek, 2014; Statistics Korea, 2012; Statistics Netherlands, 2011, 2013). Wyniki tych prac mają znaczenie dla dalszego rozwoju i udoskonalania zestawu wskaźników oraz dla wymiany doświadczeń i dobrych praktyk. Pokazują także, że poszczególne państwa i regiony kładą różny nacisk na takie aspekty, jak możliwości gospodarcze, kwestie społeczne czy gospodarowanie kapitałem naturalnym.

Tabela 1. Przegląd wybranych wskaźników *zielonego wzrostu*

Tematyczne grupy wskaźników	Przykłady wskaźników
Wskaźniki opisujące kontekst społeczno-gospodarczy i charakteryzujące wzrost	<ul style="list-style-type: none"> ● Wzrost i struktura PKB ● Poziom dochodu rozporządzalnego netto ● Wydajność pracy. Indeks cen konsumpcyjnych. Wzrost i struktura populacji ● Prognozowana długość życia
Wskaźniki monitorujące efektywność środowiskową i surowcową gospodarki	<ul style="list-style-type: none"> ● PKB na jednostkę emisji CO₂ ● Wydajność energetyczna (PKB na jednostkę całkowitego zużycia energii pierwotnej. Produktywność materiałowa w relacji do dochodu rozporządzalnego. Ilość wytwarzanych odpadów i wskaźniki odzysku na jednostkę PKB na jednego mieszkańca itp.
Wskaźniki monitorujące bazę aktywów naturalnych	<ul style="list-style-type: none"> ● Indeks zasobów naturalnych ● Zasoby słodkiej wody (wody podziemne, wody powierzchniowe) i związane z nimi wskaźniki abstrakcji (krajowe, terytorialne) ● Dostępne (globalne) zapasy lub rezerwy wybranych minerałów ● Poziom ubytków powierzchniowej warstwy gleb (np. na gruntach rolnych)
Wskaźniki monitorujące środowiskową jakość życia	<ul style="list-style-type: none"> ● Problemy zdrowotne wywołane zanieczyszczeniem środowiska i związane z tym koszty (np. liczba lat zdrowego życia utraconych w wyniku degradacji warunków środowiskowych) ● Dostęp do infrastruktury oczyszczania ścieków i systemów wody pitnej

<p>Wskaźniki monitorowania możliwości gospodarczych i działań politycznych związanych z <i>zielonym wzrostem</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Wydatki na B + R mające znaczenie dla <i>zielonego wzrostu</i>, np. na odnawialne źródła energii. Patenty istotne dla <i>zielonego wzrostu</i> ● Produkcja dóbr i usług środowiskowych, np. wartość dodana brutto sektora jako % PKB. Poziom dochodów z tytułu podatków środowiskowych (jako % całkowitych wpływów podatkowych oraz w relacji do podatków z tytułu stosunku pracy)
--	---

Źródło: OECD, 2014.

Doświadczenia i wyniki prac poszczególnych państw nad narodowymi zestawami wskaźników stały się podstawą do opracowania drugiej wersji raportu OECD, który ukazał się na początku 2014 roku. Nowy raport wskazuje 41 wskaźników podstawowych skupionych wokół czterech celów głównych: ukształtowania gospodarki niskoemisyjnej i efektywnej pod względem wykorzystania zasobów, zachowania podstawowej puli zasobów naturalnych dla gospodarki, poprawy jakości życia ludzi oraz wdrożenia odpowiednich zasad polityki i wykorzystania możliwości gospodarczych, jakie niesie ze sobą „zielony wzrost” (tab. 1). Ponadto w celu ułatwienia komunikacji z decydentami, mediami i społeczeństwem zdecydowano o opracowaniu reprezentatywnego zestawu 6 wskaźników kluczowych. Pozwolą one na monitorowanie kilku najważniejszych elementów koncepcji *zielonego wzrostu*, tj.: wydajności emisyjnej i surowcowej, wydajności wieloczynnikowej obejmującej usługi świadczone przez środowisko, wskaźnika zasobów naturalnych, zmian w sposobie użytkowania i pokrycia gruntów oraz stopnia narażenia ludności na zanieczyszczenie powietrza (OECD, 2014, s. 19–22).

Zielony wzrost plasuje się wysoko na liście priorytetów organizacji międzynarodowych oraz wielu państw i jest postrzegany jako istotny element budowy społeczeństwa dobrobytu, gdyż zmniejsza negatywne skutki bezrobocia oraz zanieczyszczenia środowiska. Jest to szczególnie ważne, biorąc pod uwagę, że większość krajów wciąż boryka się z następstwami światowego kryzysu gospodarczego. W tej sytuacji wyzwaniem staje się osiągnięcie wzrostu dochodu narodowego bez większych i nieodwracalnych negatywnych zmian w środowisku. Przejście z tzw. „brudnych” do „czystych” sektorów umożliwi osiągnięcie *zielonego wzrostu* bez skurczenia potencjału gospodarczego (Van der Ploeg, Withagen, 2013, s. 116–117).

ZAKOŃCZENIE

O ile wiele propozycji działania, które jako alternatywę wyboru stawiają obok siebie postęp gospodarczy oraz jakość środowiska, może wywoływać znaczne kontrowersje, o tyle postęp w kierunku *zielonego wzrostu* oferuje szanse szerszego konsensu i akceptacji. W czasie, gdy wiele rządów stawia czoła rosnącym zagro-

żeniom środowiska, oprócz nieustannej presji, aby generować rozwój gospodarczy, polityka *zielonego wzrostu* stwarza społeczeństwu szanse osiągnięcia maksimum zwrotu z inwestycji w postęp gospodarczy oraz środowiskowy (Livermore, 2013, s. 85).

Wdrożenie skutecznych programów *zielonego wzrostu* zależy będzie od kontekstu politycznego oraz od powszechnej zgody, że zmiany są konieczne i opłacalne. Nie wszystkie rozwiązania będą tanie, dlatego poszukiwanie najbardziej efektywnych kosztowo spośród nich będzie głównym czynnikiem sukcesu. Kluczowym zadaniem jest lepsze zrozumienie stojących przed społecznościami wyzwań i wyborów, które muszą być dokonane.

Postępujący wzrost światowej populacji oraz ekspansja gospodarcza stanowią potencjał, który może zakłócić regulacyjne funkcje globalnych systemów ekologicznych. *Zielony wzrost* zmierza do przekształcenia procesów produkcji i konsumpcji w celu utrzymania lub przywrócenia regulacyjnych funkcji kapitału naturalnego naszej planety. Modele *zielonego wzrostu* wymagają, żeby uwarunkowania środowiskowe traktować inaczej: kapitał naturalny postrzegany jest jako istotny czynnik produkcji, a nie tylko jako efekt zewnętrzny (czynnik zewnętrzny – *externality*). *Zielony wzrost* jest przedstawiany jako postęp umożliwiający uniknięcie sytuacji granicznych oraz jako alternatywa dla ujemnego wzrostu (lub stagnacji), do którego doprowadziłoby nas kontynuowanie tradycyjnych modeli wzrostu (Jouvet, dePerthuis, 2013, s. 29).

Opublikowanie przez OECD w maju 2011 r. Strategii Zielonego Wzrostu zapoczątkowało proces projektowania i wdrażania „zielonych” programów wzrostu w ramach polityk krajowych. Kwestie związane z „zazielenianiem” wzrostu, stały się integralnym elementem przeglądów krajowych (gospodarczych, środowiskowych, inwestycyjnych i innowacyjności), opracowywanych przez OECD. Obecnie istotnym kierunkiem badań i analiz jest wypracowanie uniwersalnej metody pomiaru postępów poszczególnych państw we wdrażaniu *zielonego wzrostu*. Dotyczy to przede wszystkim wyboru niewielkiego zestawu tzw. wskaźników podstawowych. W tym celu OECD ściśle współpracuje z innymi organizacjami, tj.: ONZ, Bankiem Światowym, Eurostatem czy Europejską Agencją Ochrony Środowiska (OECD, 2011f).

Niezbędne są dalsze prace analityczne nad kosztami i korzyściami zastosowania różnych instrumentów polityki. Ponadto badania dotyczące poszczególnych kwestii środowiskowych oraz poszczególnych sektorów przyniosą bardziej konkretny obraz odnośnie do prawdopodobnych konsekwencji „zazieleniania” wzrostu gospodarczego w wielu dziedzinach. Przede wszystkim należy skoncentrować się na następujących obszarach: sferze produkcji żywności (w tym rolnictwie), sektorze energetycznym, różnorodności biologicznej i współpracy na rzecz rozwoju, na programach zarządzania obszarami miejskimi oraz rozwojem obszarów wiejskich.

Warunkiem sukcesu *zielonego wzrostu* będzie zastosowanie właściwych narzędzi w ramach polityk krajowych, ukierunkowanych przede wszystkim na korygowanie nieprawidłowości w funkcjonowaniu rynku, oraz „urealnienie cen” przez

wprowadzenie podatków środowiskowych, prawidłową wycenę wykorzystania ograniczonych zasobów naturalnych i emisji zanieczyszczeń, określenie i egzekwowanie praw własności oraz zreformowanie nieefektywnych form dotacji (zwłaszcza do tradycyjnych paliw).

BIBLIOGRAFIA

- Chung R.K., Nikolova A.S., Olsen S.H. (2007), *Happiness and Economic Growth: Green Growth as Regional Strategy for the Well-being of All*. International Conference on “Happiness and Public Policy”, United Nations Conference Center (UNCC), Bangkok, Thailand, 18–19 July 2007.
- Csaba L. (2010), *Green growth – Mirage or reality?*, “Intereconomics”, Vol. 13, s. 151–156.
- De Serres A., Murtin F., Nicoletti G. (2010), *A Framework for assessing green growth policies*, “OECD Economics Department Working Paper”, No. 774, OECD, Paris.
- ESCAP (2005), *State of Environment Asia and the Pacific 2005*, Bangkok.
- ESCAP (2006), *Second Green Growth Policy Dialogue: Role of Public Policy in Providing Sustainable Consumption Choices: Resources Saving Society and Green Growth*, Standard Certification Centre, Beijing.
- European Commission (2010), *The CAP towards 2010: Meeting the Food, Natural Resources and Territorial Challenges of the Future*, COM (2010) 672 final, Brussels.
- European Commission (2012), *Connecting Smart and Sustainable Growth through Smart Specialisation. A Practical Guide for ERDF Managing Authorities*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Federal Statistical Office (2013), *Test of the OECD Set of Green Growth Indicators in Germany 2012*, Wiesbaden.
- Hak T., Sidorov E., Hajek M. (2014), *Green Growth in the Czech Republic. Selected Indicators 2013*. Czech Statistical Office, Prague.
- Havranek M., Sidorov E. (2011), *Green Growth in the Czech Republic. Selected Indicators*. Czech Statistical Office, Prague.
- Huberty M., Gao H., Mandell J., Zysman J. (2011), *Shaping the Green Growth Economy*, Green Growth Leaders, Berkeley ([http://www.uncsd2012.org/content/documents/Shaping-the-Green-Growth Economy_report.pdf](http://www.uncsd2012.org/content/documents/Shaping-the-Green-Growth-Economy_report.pdf) – data dostępu: 04.03.2015).
- Huhtanen T. (2010), *Europe and Green Growth: The key to recovery?*, w: *State of the Union 2010*, Schuman Report on Europe, Springer-Verlag France, Paris.
- Jacobs M. (2012), *Green Growth: Economic theory and political discourse*, Centre for Climate Change Economics and Policy, “Working Paper”, No. 108, Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment, “Working Paper” No. 92.
- Jouvet P.-A., de Perthuis Ch. (2013), *Green Growth: From intention to implementation*, “International Economics”, Vol. 134, s. 29–55.
- Keane J., Potts G. (2008), *Achieving ‘Green Growth’ in a Carbon Constrained World*, “Background Note”, October, Overseas Development Institute, s. 1–7.
- Kryk B. (2014), *Czas na Zielone Kolnierzyki*, „Ekonomia i Środowisko”, nr 3(50), s. 10–20.

- Livermore M.A. (2013), *The Meaning of Green Growth*, “Michigan Journal of Environmental and Administrative Law”, “Virginia Public Law and Legal Theory Research Paper”, No. 12, s. 37–38 (<http://ssrn.com/abstract=2382052> – data dostępu: 10.02.2015).
- Low L.P. (2011), *Green Growth: Implications for Development Planning*, CDKN Guide (<http://cdkn.org/wp-content/uploads/2011/07/CDKN-Guide-to-GreenGrowth.pdf> – data dostępu: 11.01.2015).
- Malaga K. (2009), *O niektórych dylematach teorii wzrostu gospodarczego i ekonomii*, ZK PTE, Warszawa (<http://www.ptc.pl/pliki/2/12/K.%20Malaga.pdf> – data dostępu: 26.02.2015).
- Mathews J.A. (2012), *Green growth strategies – Korean initiatives*, “Futures”, Vol. 44, s. 761–769.
- Meyer B., Meyer M., Distelkamp M. (2012), *Modeling Green Growth and resource efficiency: New results*, “Mineral Economics”, No. 24, s. 145–154.
- Myung-bak L. (2008), *A Great People with New Dreams*, Speech address on the 63rd Anniversary of National Liberation and the 60th Anniversary of the Founding of the Republic of Korea, 15 August 2008 (http://english.president.go.kr/pre_activity/speeches/speeches_view.php?uno=270 – data dostępu: 20.03.2015).
- OECD (2009a), *From Grim to Green. OECD Messages on Green Growth* (<http://www.oecd.org/greengrowth/47411244.pdf> – data dostępu: 11.01.2015).
- OECD (2009b), *OECD and Green Growth* (<http://www.oecd.org/greengrowth/44273385.pdf> – data dostępu: 11.01.2015).
- OECD (2010), *Interim Report of the Green Growth Strategy: Implementing our Commitment for a Sustainable Future*, Meeting of the OECD Council at Ministerial Level 27–28 May 2010, C/MIN(2010)5.
- OECD (2011a), *Towards Green Growth*, OECD, Paris.
- OECD (2011b), *Towards Green Growth (Summary in Polish)*, OECD, Paris.
- OECD (2011c), *Towards Green Growth: Monitoring Progress – OECD Indicators*, OECD, Paris.
- OECD (2011d), *Tools for Delivering on Green Growth*, OECD, Paris.
- OECD (2011e), *Towards Green Growth. A Summary for Policy Makers*, OECD, Paris.
- OECD (2011f), *The Green Growth Strategy. Reshaping the OECD’s Work Agenda for the Years to Come*, OECD, Paris (<http://www.oecd.org/greengrowth/48302542.pdf> – data dostępu: 14.03.2015).
- OECD (2012a), *OECD Environmental Outlook to 2050. The Consequences of Inaction*, OECD, Paris.
- OECD (2012b), *Inclusive Green Growth: For the Future We Want*, OECD, Paris.
- OECD (2014), *Green Growth Indicators 2014*, OECD Green Growth Studies, OECD, Paris.
- OECD (2015), *A Toolkit of Policy Options to Support Inclusive Green Growth*, Submission to the G20 Development Working Group by the AfDB, the OECD, the UN and the World Bank (<http://www.oecd.org/greengrowth/toolkit.pdf> – data dostępu: 11.01.2015).
- OECD/Cedefop (2014), *Greener Skills and Jobs*, OECD Green Growth Studies, OECD Publishing (<http://dx.doi.org/10.1787/9789264208704-en> – data dostępu: 08.09.2015).

- Reilly J.M. (2012), *Green growth and the efficient use of natural resources*, "Energy Economics", Vol. 34, S85–S93.
- Ryszawska B. (2013), *Zielona gospodarka w dokumentach strategicznych Unii Europejskiej*, „Ekonomia i Środowisko”, nr 3(46), s. 26–37.
- Satbyul K.E., Ho K., Yeora C. (2014), *A New approach to measuring green growth: application to the OECD and Korea*, "Futures", Vol. 63, s. 37–48.
- Schumpeter J. (1960), *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa.
- Statistics Korea (2012), *Korea's Green Growth (based on OECD Green Growth Indicators)*, Statistics Korea, Daejeon.
- Statistics Netherlands (2011), *Green growth in the Netherlands*, Statistics Netherlands, Hague.
- Statistics Netherlands (2013), *Green Growth in the Netherlands 2012*, Statistics Netherlands, Hague.
- Stern N. (2007), *The Economics of Climate Change: the Stern Review*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Sterner T. (2003), *Growth and the Environment*, Environmental Policy Division, Sida, Stockholm.
- Sterner T., Damon M. (2011), *Green growth in the post-Copenhagen climate*, "Energy Policy", Vol. 39, s. 7165–7173.
- Van der Ploeg R., Withagen C. (2013), *Green Growth, green paradox and the global economic crisis*, "Environmental Innovation and Societal Transitions", No. 6, s. 116–119.
- The World Bank (2012a), *MDBs: Delivering on the Promise of Sustainable Development*, The World Bank, Washington D.C. (<http://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/06/19/mdbs-delivering-promise-sustainable-development> – data dostępu: 03.03.2015).
- The World Bank (2012b), *Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development*, The World Bank, Washington D.C. (http://siteresources.worldbank.org/EXTSDNET/Resources/Inclusive_Green_Growth_May_2012.pdf – data dostępu: 30.03.2015).
- UNEP (2008), *Green Jobs: Towards Decent Work in a Sustainable, Low-Carbon World*, UNEP/ILO/IOE/ITUC (http://www.unep.org/PDF/UNEPGreenjobs_report08.pdf – data dostępu: 08.09.2015).
- UNEP (2010), *Seizing the Green Opportunity. Annual Report 2009*, United Nations Environment Programme, Nairobi (http://www.unep.org/pdf/UNEP_2009_ANNUAL_REPORT.pdf – data dostępu: 20.03.2015).
- Vazquez-Brust D.A., Sarkis J. (2012), *Green Growth. Managing the Transition to Sustainable Capitalism – Learning by Doing in East-Asia and Europe*, Springer, London.
- Vazquez-Brust D., Smith A.M., Sarkis J. (2014), *Managing the transition to critical green growth: The 'green growth' state*, "Futures", Vol. 64, s. 38–50.

STRESZCZENIE

Zielony wzrost (green growth) to stosunkowo nowa koncepcja, która pojawiła się w dyskusji na forum międzynarodowym jako efekt narastających zagrożeń ekologicz-

nych, ale także jako sposób na wyjście z kryzysu finansowego (2007 r.). Celem artykułu o charakterze przeglądowym i w pewnym stopniu polemicznym jest przedstawienie istoty koncepcji *zielonego wzrostu*, co w przekonaniu autora powinno zapoczątkować dyskusję na ten temat w Polsce. Rozważania rozpoczyna krytyczne ustosunkowanie się do polskiego tłumaczenia koncepcji *green growth*. Następnie przeanalizowano uwarunkowania, które zadecydowały o wzroście zainteresowania tą ideą. W kolejnej części przedstawiono przegląd definicji *zielonego wzrostu* oraz zaproponowano autorskie podejście do nowej koncepcji. Artykuł kończy prezentacja podstawowych założeń Strategii Zielonego Wzrostu, opracowanej na forum OECD, która powinna stanowić punkt wyjścia przy formułowaniu krajowych kierunków działań w tym zakresie. W artykule wykorzystano następujące metody: analizę literatury, metodę porównawczą oraz metodę dedukcyjną. Podstawowy wniosek, jaki nasuwa się na podstawie przeprowadzonych analiz, jest taki, że w warunkach światowego kryzysu gospodarczego oraz rosnących zagrożeń ekologicznych *zielony wzrost* wydaje się jedyną słuszną drogą pozwalającą na kompromis między powrotem na ścieżkę długookresowego wzrostu gospodarczego a poprawą jakości środowiska.

Słowa kluczowe: zielony wzrost, zielona gospodarka, zrównoważony rozwój, OECD, Strategia Zielonego Wzrostu.

GREEN GROWTH AS A RESPONSE TO INCREASING ENVIRONMENTAL THREATS

SUMMARY

Green growth is a relatively new concept, which has appeared in the international discussion as a response to increasing environmental threats and also a potentially effective way to deal with the effects of the recent financial crisis (2007). The aim of the review and partially polemical article is to present the essence of the concept of green growth. This, in the author's opinion, should initiate a discussion of the issue at the national level. A critique of the Polish translation of the green growth concept begins the theoretical considerations. Next, factors which contributed to the increased interest in this concept are analyzed. The third section reviews definitions of green growth and proposes a new approach to the concept. Finally, the basic assumptions of the OECD Green Growth Strategy are presented, which should be the starting point for the formulation of national courses of action in this regard. The paper draws on literature review, comparative and deductive methods to conclude that in conditions the global economic crisis and growing environmental threats, green growth is the only viable compromise between resuming long-term economic growth and improving the quality of the natural environment.

Keywords: green growth, green economy, sustainable development, OECD, Green Growth Strategy.

JEL Classification: O44, Q56, Q58